

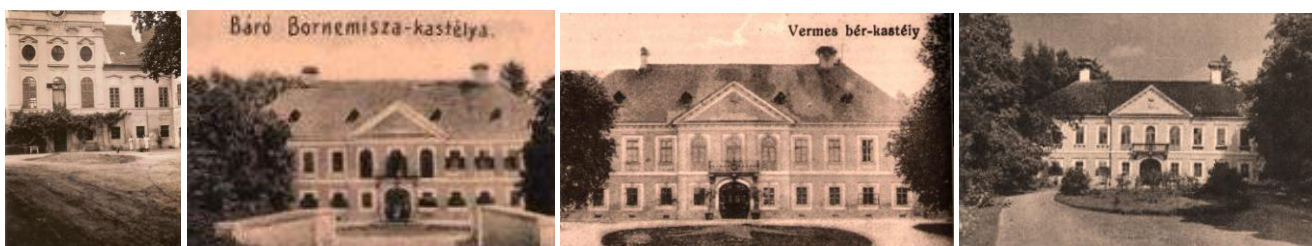
V A S S Z É C S E N Y I K É P E S

MÚLTIDÉZŐ

V . É V F O L Y A M , 2 0 1 5 . M I N D S Z E N T H A V A

A Z Ű - K A S T É L Y Á T É P Í T É S I - B O N T Á S I F Á Z I S A I

Régi fotográfiák alapján. Az elején azonban egy kép erejéig még vissza kell térnünk az ó-kastélyra, egy frissen előkerült fotográfia kapcsán. (A fénykép Abay Jenő, Vasszécseny egykori körjegyzőjének hagyatékából került elő az örökösöknél.)

Mégpedig azért, mert ez az első olyan fénykép, ami bizonyítja, hogy a kastély homlokzati timpanonjának kör alakú nyílásában hajdan óra volt. Épp, hogy (de a bizonyításhoz ez elég) látszik az óra számlapjából egy kis rész. A fénykép a múlt század húszas éveinek végén a harmincas éveinek közepén készülhetett. Az új-kastély főhomlokzatáról a múlt század első feléből összesen nyolc fényképet ismerünk (ezek szinte kivétel nélkül képeslapfotók), egyet pedig a keleti hátsó homlokzatról. A század második feléből, a nyolcvanas évek közepi felújításig a főhomlokzatról hét, a hátsó homlokzatról pedig öt fotó maradt fenn. A vízszintesen elnyújtózó, klasszicista stílusú nyugati homlokzat a szép táji környezetben mindig kedvelt motívumnak számított. (Nem véletlen, hogy az 1998-ban kiadott „Vas megye építészete” című könyv borítóján is szerepel.) Ebergényi István halála után, özvegye, Hauxthausen Ilona 1903-ban bérbe adta az új-kastély épületét Bornemisza

Gábornak, majd egy évre rá Fuchs Dezsőnek. (Az első, 1904-es képeslapfotó még Bornemisza kastélyként nevesíti.) Özvegy Ebergényi Istvánné halála után két évre, 1911-ben Rosenberg Mátyás sógorától, Fuchs Dezsőtől vette át a kastély bérletét. Egy év múlva viszont már, az Ebergényi uradalom főintézője, Vermes Márton bérelte, aki több mint három évtizedig lakott benne családjával. (A hátsó homlokzati terasz talán ekkor készülhetett.) Ebergényi Margit, miután a harmincas évek végén a Raffensperger családnak eladta az ó-kastélyt, az új-kastélyba költözött át második férjével, báró Stralendorff Henrikkel.

Ebergényi Margit, második férje halála után, harmadik férjével, Némethy Edével 1944-ben renováltatta az új-kastélyt. (A harmincas évek fennmaradt fotóiból látszik, hogy már nagyon aktuális, sőt elodázhatatlan volt a felújítás.) A 2. világháború végén a kastély bútora, berendezése nagyrészt megsemmisült. Az új-kastély előtti térre az emeleti erkélyről halomra dobálták ki az oroszok a bútorokat. Az 1944-es utolsó felújítástól az épület állaga egyfolytában romlott, pusztult. Mindenki csak kivenni akart belőle, hozzátenni nem. Az államosítás után MDP pártiroda, Tsz. iroda, szükséglakások lettek kialakítva benne. (A hátsó homlokzati erkély minden bizonnyal ebben az időszakban lett elbontva.) Az ötvenes évek elején az „U”

alakban előtte lévő személyzeti- és cselédlakásokat bontották el, majd a kastély bal oldali szárnyépületét. (A lebontott épületekből, épületrészekből családi házak épültek Szécsényben. Az egész Ebergényi uradalom többi épületeivel is részben ez történt: szécsényi malom, szécsényi vendéglő, szécsényi klasszicista stílusú plébánia. Lipárton sem történt másként: lipárti malom, lipárti kovácsműhely, lipárti vendéglő, lipárti magtár iskola, mind el lett bontva.) A nyolcvanas évek közepi felújítás előtt, évtizedeken keresztül már teljesen üresen állt az új-kastély épülete, baglyok tanyája lett, valóságos kísértetkastéllyá vált. Életveszélyes állapotba került, ki is adták rá a bontási engedélyét. A sors azonban kegyes volt hozzá!

KÉPKOMMENRÁROK (25)

A Múltidéző a tavaly augusztusi száma már megemlékezett a Rum-Szombathely (1894. 12. 19 - 1974. 05. 25) nyolcvan évet megélt vasútvonalról, amely a település életét felpezsdítette és összekötötte a nagyvilággal. Ezúttal öt újabb, a szécsényi vasúttal és vasútállomással kapcsolatos fényképet közlünk, amely a legújabb kutatás és gyűjtés eredménye. A vasúti objektumok fotózása tiltott dolognak számított, épp ezért különös jelentősége van minden egyes fellelt fényképnek. Az első képen Langhammer Adolf állomásfőnök fogadja a Csempezkopács felől érkező vonatot. Jól látható a két sínpár, az egyik a rakodóvágány. A második fényképen a Gyöngyös-hídon átvonuló gőzmozdonyt láthatjuk, amint a vasútállomást elhagyva

Szombathely felé tart. Ezt a hidat a németek a 2. világháború végnapjaiban felrobbantották. (Mindkét fénykép Abay Jenő egykori körjegyzőnk hagyatékából került elő.) A harmadik kép 1931-ben készült, a négy férfi közül a baloldali Takács István kajdi tanító. A negyedik képen is két pedagógust (Tóth Ferenc és Bózsá János) látunk a hatvanas évek első feléből a vasszécsényi vasútállomás épülete előtt, amint vonatra várnak. Az ötödik fénykép azért nagyon érdekes, mivel egy-egy vonatindulás előtt micsoda közösségi szintérré vált a vasútállomás, az emberek egymással beszélgettek, diskuráltak. A kép jobb szélén Káldy Lajos iskolaigazgató is látható. Két ember kivételével mindenki az objektívbe néz, vagyis tisztában voltak, hogy megörökítik őket az utókornak. A kép az ötvenes évek közepén készült.

„HOL VANNAK A KATONÁK”?

A címet Sára Sándor Pergőtűz című többrészes dokumentumfilmjének betétdalából kölcsönöztük. A film a Don kanyart megjárt II. Magyar Hadsereg túlélőinek visszaemlékezéseiből rekonstruálta a hadsereg tragikus pusztulását. Most, a II. világháború befejeződésének 70. évfordulóján a Múltidéző novemberi számában emléket állít a hősi halált halt katonáinknak. Sorra veszi őket, összegzi az életükkel és halálukkal kapcsolatos ismereteinket. Ilyenkor, távoli ismeretlen sírjuk helyett, itt álló hősi emlékműveinknél gyertyát gyújtunk emléküknél. Merkli Ferenc atya idén is megemlékezett mindnyájukról. Egy 1942-es júniusi kimutatás szerint Szécsényből a következő férfiak voltak kint a fronton: Dragovics Jenő tanító - zászlós, Ferencz Béla, Horváth Imre, Horváth Lajos, Horváth Sándor, Jagodics Lajos, Kalmár István őrmester, Kiss János, Kiss József, Kiss Károly, Kiss László szakaszvezető, Koroknai József, Koroknai Lajos, Kovács Antal, Kovács István, Kovács Alajos, Kőmives Sándor, Lerót Károly, Lipics Lajos, Molnár János, Nagy József szakaszvezető, Oswald Ferenc önkéntes, Őri Géza, Preiczter István, Pungor Imre hadnagy, Pungor Jenő, Pungor János (*1917), Pungor János (*1922), Rába János, Rába László, Savanyó Lajos, Simon József, Süle Pál, Szabó Dezső iskolaigazgató - hadnagy, Szabó Ferenc, Szabó Lajos, Szakonyi József, Szalai Antal, Szalai Imre önkéntes, Szalai István, Szalai László, Szalai János, Szalai József tanító - zászlós, Szalai Károly, Szalai Sándor, Szemes Antal, Szemes Imre őrzővezető, Szemes János, Szilasi Ferenc őrzővezető, Szilasi

Imre, Szilasi József, Takács Károly, Tarsoly István, Tóth Zoltán, Tóbiás László, Török István, Török János és Zsoldos Gyula. 58 férfi, illetve fiatalember, közülük öten nem tértek vissza. Előtte és később is voltak még sorozások, így a szécsenyi hősi halottak közt másokat is találunk. De térjünk vissza az 1942-es lista lipárti részéhez. Cseresznyák Lajos, Dávid Lajos őrmester, Fekete Lajos, Gombkötő Ferenc (*1907), Gombkötő Ferenc (*1920), Hofer Endre, Kiss Ferenc, Kiss Károly, Kovács Kálmán, Lempeg Ferenc, Lévai János, Nagy János (*1911), Nagy János (*1917), Nagy Károly, Nagy Vince, Pál Károly, Sávoly Lajos, Sipos István, Soós István, Sütő Ágoston, Sütő Ferenc, Sütő Gyula, Sütő Károly, Takács Ferenc és Varga Márton. 25 férfi, illetve fiatalember, közülük hatan nem tértek vissza. Halálozási arányuk több mint kétszerese a Szécsenyieknek. Lipárton is voltak korábban és később is sorozások, így itt is találunk a hősi halottak közt olyanokat, akik nem szerepeltek az 1942-es összeírásban. Vegyük hát sorba Szécseny hősi halottait: Cserkész Ferenc (*1920-?), Dankovics István (*1922-?), Dankovics János tüzér (*1920-?), Ferencz Károly tizedes (*1911-?), Horváth Lajos (*1895-?), Horváth Sándor gépfegyveres szakaszvezető (*1917 Vasszécseny – 1941. 12. 30. Don kanyar), Kalmár József (*1919-?), Lipics István, Nagy István őrmester (*1916-?), Németh Ferenc levante-önkéntes (*1917-?), Reisinger János (*1910 – 1944. 07. 31.), Rosenthal Fülöpné, Rosenthal Zsófia, Szalai Imre géppuskás (*Szentkirály – 1941. 12. 20. Don kanyar), Szalai József tanító - zászlós (*1913 – 1943. 02. 07. Korosa), Szalai József őrzető (*1921 – 1945. 03. 23.), Tóth Gyula - szécsenyi polgári áldozat (+1945), Tóth Zoltán gépkocsivezető (*Zalabér – 1941. 12. 24. Voronyezs), Szekeres Mária – polgári áldozat (+1945). Szalai József ivánci tanító 1942 novemberében volt eltávon itthon családjánál. Karácsonyra még ajándékokat küldött a Szécsenybe visszaköltöző családjának. Lipárti hősi halottai: Czetter János cipész, polgári áldozat (+1945), Cseresznyák József légvédelmi géppuskás (*1910 Lipárt – 1942. 01. 07. Ivanovska), Fekete Antal (*1908-?), Gombkötő Flórián szakaszvezető (*1917-?), Gombkötő József tizedes, légvédelmi tüzér (*1915 – 1942. 01. 04. Don kanyar), Nagy Ferenc híradózászlóalj IX. század (*1915 Lipárt – 1942. 01. 04. Don kanyar), Nagy János honvéd (*1913 – 1944. 10. 20.), Nagy János (*1920-?), Nagy Vince légvédelmi rádiós (*1920 Lipárt – 1942. 01. 10. Don kanyar), vitéz Nardai Vince főhadnagy (*1908 Lipárt – 1942. 06. 28.), Soós István (*1907-?), Sütő Károly (*1922-?), Takács Ferenc légvédelmi tüzér (*1920 Lipárt – 1942. 10. 28.). Falunk híres szülőltjének, Nagy János költőnek van egy megindító verse a lipárti hősi halottakról, „A lipárti tizenhárom” címmel (A doni áttörés emlékére), melyet az 1985-ös emléktábla avatására írt: „A kis falumból tizenhárman - vesztek el a háborúban. - Szülő, feleség, testvér várta - őket sokáig hiába. - Lelkük bolyong a messze tájon... - Mostanáig temetetlen - a lipárti tizenhárom! - Anyám, amíg élt, imádkozott - fiáért, azt hitte halott. - Életlen lehet úr a halál? - Ember testben él igazán? - Lelküket nem őrzi sírhalom! - Ki tudja, nyugszik-e valahol - a lipárti tizenhárom? - Életben tart az emlékezet! - Halott, kit elfelejtenek! - Porlad idegenben testük, - s porlad a csend körülöttük, - és fájdalmas fogságból - most sok év után hazatér - a lipárti tizenhárom. - A hálaadás szent oltárán - gyertyát gyújtunk talapatán, - hívjuk szavaink nefelejsét, - utódaink se felejtsek!... - ...Áll arany nevük a márványon, - s a holtak közt már nem halott - a lipárti tizenhárom!” Nardai Vince levanteparancsnok hősi halálával már foglalkozott a Múltidéző, mivel Kis József kanonok úrnak a hagyatékában fennmaradt a búcsúztatója, melyet leközlött egy korábbi számában. Sokan hadifogságba estek, de ők legalább visszatértek, róluk is fennmaradt egy névsor, íme. Szécsenybe visszatértek: Bertók István tanító (*1906-1968), Cserkész Kálmán (*1923-1984), Cserkész Viktor (*1923-1979, Ferenc Béla (*1907-?), Ferenc Sándor (*1919-?), Gombkötő Ferenc (*1920-?), Horváth József (*1924-?), Kalmár István (*1917-), Kiss József (*1921-?), Koroknai Lajos (*1916-?), Kovács János (*1920-?), Krázi Ferenc (*1919-?), Lipics Lajos, Molnár István (*1923-?), Nagy János (*1923-?), Patkós Ferenc (*1915-1999), Polzer József, Pungor Imre (*1922-?), Pungor János (*1917-?), Sütő Antal (*1908-?), Szabó Imre (*1920-?), Szakonyi István (*1923-?), Szakonyi József (*1916-1993), Szakonyi Lajos, Szalai Gyula (*1916-?), Szalai József cipész (*1909-?), Szalai (Bence) János (*1922-?), Szalai József (*1922-?), Szalai Károly (*1917-?), Szemes József (*1923-?), Szilasi Ferenc (*1920-?), Talabér Ferenc (*1919-?), Talabér József (*1921-?), Tarr Károly (*1914-?), Tóth József (*1922-2001), Varga Gyula (*1923-?), Varga Károly (*1912-?) és Zsoldos Gyula. Molnár János került haza a hadifogságból legkésőbb. A hazatért lipártiak: Fekete Lajos (*1930-?), Kovács Máté (*1914-1986), Lajos Ferdinánd (*1911-1994), Nagy Kálmán (*1905-1978), Nagy Károly (*1919-1993), Pál Károly (*1913-1981), Sütő Ágoston (*1904-1961), Sütő József (*1910-1948), Sütő Máté, Szalai Ferenc (*1908-1993), Szalai Károly, Varga Lajos (*1912-1977) és Vörös Antal (*1921-1985). Szalai Károly 1942. március 3-tól, 1943. január 27-ig harcolt a Don kanyarnál Kasztornoje városnál a III/2-es légvédelmi tüzérsztyálynál, mint gépkocsizó. A 160 fős légvédelmi ütegből csak 35-en tértek haza.

TÉRKÉPOLVASÁS (5)

2013 októbere óta nem folytattuk ezt a rovatot, és most sem tettük volna elő a Kárpát Medence víz borította, árvízterületeiről a Földművelésügyi Minisztérium Vízháztartási Intézetének egy 1938-ban készült térképe. (2. kép) A térképen jól látható az a magaslati vonulat, ami a Gyöngyös patak folyását Kelet felé irányította. A Gyöngyös kanyarulatánál nagyobb vízenyős, mocsaras, lápos árterület mutat a térkép. Az 1785-ös I. Osztrák Katonai Térképet csak azért közöljük (1. kép.), mert ezen jól látszik, hogy a kanyarulat előtt, valahol a lipárti templom környékén két ágra szakadt a Gyöngyös, és itt a két ág közötti, és körüli vízenyős rét ugyanolyan kifli alakban kanyarodik keletre, mint az 1938-as vízrajzi térképen.

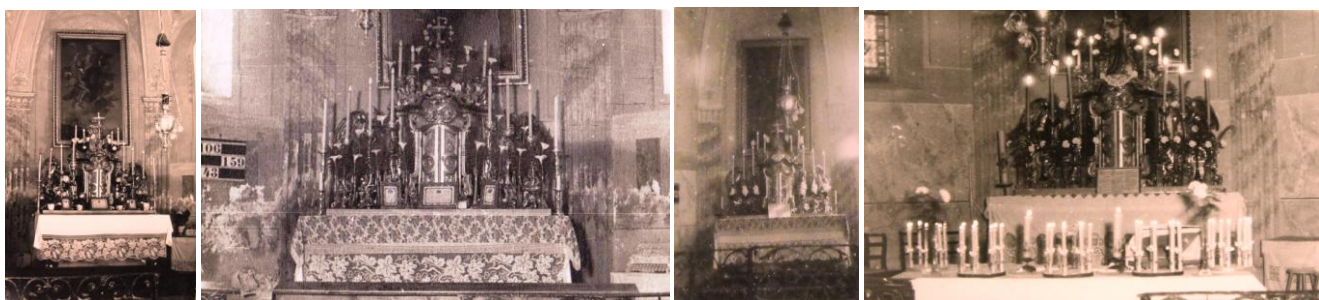
Szécsénynél újabb kis ágakra szakadó Gyöngyös egyik szigetén épült a középkorban (1346) egy vízvár, ami a mai ó-kastély helyén állt. A vízrajzi térképen az is jól látszik, hogy a szécsényi Gyöngyös-kanyar után a vizenyős rész, a Kenderázttató területén folytatódik. A vízrajzi térképnek azonban még egy jelentős olvasat van. Vasszécseny és Csemeszkopács között a már említett magaslati vonulaton egy tó is látható Lészvár környékén. A mohácsi csata után, amikor Török Bálint megszerezte Szécsényt és Császtót, és a két falut a pápai uradalmához csatolta, az uradalmi iratok egy Halastót is említenek a két falun kívül. Ez a halastó valóban az egykori Császt mellett lehetett. Az 1846-ban készült II. Osztrák Katonai Térkép a Lészvár majortól délkeletre kisebb forrást jelöl, ez táplálhatta ennek a Halastónak a vizét. Lészvartól nyugatra egy kis területen ma is megvan egy kis tavacska, amit leszvári tónak hívunk. Illetve a vízrajzi térképen is jól látható, hogy ez a tó elnyúlt Pecöl és Császtbánya irányába, ez a terület legalacsonyabb pontja, tavaszi hóolvadásokkor ma is képződnek itt pangóvizek. A harmadik térkép 1912-ből való, nagyjából láthatók a településszerkezetek, a tematikusan jelzett domborzati viszonyok. Az Ebergényi uradalomhoz tartozó Lészvár és Rózsa majorok. A negyedik térkép 1929-es, elnagyoltabb az előzőnél, de mindkét faluréssz külön fel van tüntetve. Az előbb említett két major is jelezve van a térképen, illetve Rózsamajortól keletre Comaháza is.

A SZÉCSÉNYI TEMPLOM SZENTÉLYE ÉS FŐOLTÁRA

A Múltidéző előző számában a szécsényi templom főoltárképe mesterének, Ferdinánd Lütgendorff bárónak a munkásságát mutattuk be. Ezúttal nyolc régi fényképet közlünk a szentélyről és a főoltárról. Hét közülük, a II. Vatikáni Zsinat (1964) előtti, egy pedig az 1984-es legutolsó restaurálás előtti állapotot ábrázolja. (Sajnos az 1926-os, első restaurálás előtti fotó még nem került elő, ahol a templom első, érintetlen, copf stílusú festése látható lenne. A korábbi években a templom kicsit gazdátlanná vált, a kiskorú és árva Ebergényi Margit kegyúrnő nem tudta gondját viselni, és így több helyütt beázott. Ezért kellett restaurálni.) Az első kép 1927-ben készült, amikor még nem voltak meg a szentélyben a színes üvegeablakok, és a szombathelyi

Ferences templom barokk áldozató rácsa sem volt meg, de ugyanakkor már fel voltak helyezve az Ambrózy Teréz által vásárolt és ajándékozott keresztút-képek. A második fotó 1930 előttről való, mivel ekkor szerelték fel a szentélybe az örökmécsest, és ez még nem látható a fényképeken. A harmadik kép 1931-ban készült, mivel már láthatóak az ebben az évben elkészült új padok, de még hagyományos gyertyák vannak még az oltáron. (A villamos áramot is ekkor vezették be a templomba, ennek következtében lettek kicserélve az oltáron a gyertyák elektromos izzókra.) A negyedik kép a harmadikkal egyidős, mindkettő Abay Jenő hagyatékából került elő. A következő három kép 1935 után készült, mivel már látható rajtuk a szentélyt elválasztó barokk áldozató rács, melyet Kis József plébános vásárolt meg Vinkovics Viktor szombathelyi ferences házfőnöktől, majd helyeztette el a templomba, melynek mai is ekesége.

A következő szám tartalmából: A szécsényi templom régi főoltárképének mestere, A számlák világa (14), Képkommentárok (25), Az új-kastély átépítési fázisai múlt századi fotográfiák tükrében.